

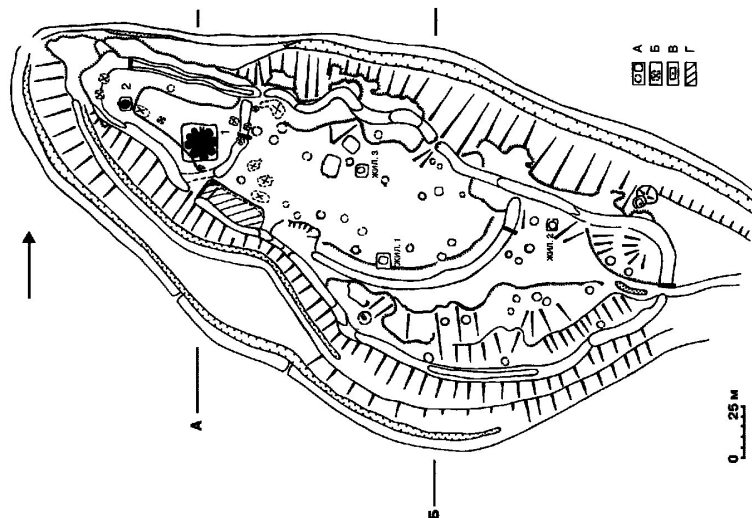
БОГИТ: язичницький релігійний центр Надзбруччя?

У Медоборах, які через особливість рельєфу називають горами, височіє гора Богит. Її називають по-різному: Богит, Бохит, Бохіт, Бохут. Гора доволі суттєво виділяється в околицях, тому й не дивно, що свого часу тут було сакральне місце – люди в давнину часто влаштовували святилища на панівних в околиці вершинах [2]. Що ж таке було на цій горі, що притягує сюди все більше туристів та сучасних язичників?

Новітня історія «відкриття» Богита почалася в 19 столітті, коли в 1848 році недалеко від Богита на північ від села Личківці з галицького боку було знайдено Збручанський образ (так званий ідол Святовита). Причому, міфологічні уявлення, які відображені на фігурі є радше західнослов'янськими, ніж східнослов'янськими [1], що й не дивно, враховуючи культурний зв'язок місцевого населення із західними родичами. Того ж року краєзнавець Потоцький, оглядаючи береги Збруча поблизу місця знахідки кам'яного образу, висловив припущення, що він спочатку міг стояти на одній із прибережних висот (наприклад, на Богиті). Незважаючи на те, що Богит вперше дослідив археолог А. Кіркор у кінці 19 століття, достовірність здогадки Потоцького була доведена лише експедицією 1984 року під керівництвом І. Русанової та Б. Тимощука, в якій також брала участь співробітниця Тернопільського краєзнавчого музею М. Ягодинська [2].

Городище на горі. Хребет, на якому розташоване городище, йде на захід із невеличким схиланням на північ. Вхід у городище знаходиться у південно-східній його частині й зараз є у вигляді стежки. По обидві сторони від стежки — вал. Його основи вже понад 2500 років — місце мало культове значення уже тоді (в перших закладених тут шурфах була виявлена кераміка скіфського часу — святилище на горі Богит існувало від 6—5 століть до нової ери) [2], [5].

На Богиті зафіксовано капище з місцем для ідола, жертвну яму, ритуальні наземні будинки та тимчасові заглиблені житла для паломників. Городище Богит було оточене системою валів (досипалися, дороблялися і перероблялися у різні часові періоди) і ровів. У комплекс городища входили курганні та ґрунтові могильники з тілоспаленням, поселення-супутники. Священна частина із капищем та жертвником знаходиться у найвищій частині гори, відділена від інших частин городища символічним валом [2].

план-схема городища Богит із книги «Язичницькі святилища древніх слов'ян»

На майданчику городища розчищено капище, жертovníк і три споруди - западини. Круглий майданчик капища (діаметр 9 м) оточений вісьмома заглибленнями, загальний діаметр капища - 17 м. Всі заглиблення мають чашоподібну форму, у їх заповненні знайдені черепки 11 - першої половини 13 століть, кістки великої рогатої худоби, свині та птиці, два кістяки чоловіків близько 60 років, кістки двох дітей 1-2,5 років, зуби коня. Археологи зробили висновок, що в ритуальних ямах було поховано шанованих осіб (місцевих волхвів чи вельмож) [2].

капище на Богиті

сучасна зменшена копія Збручанського ідола

На південь від капища коло валу городища знаходиться ритуальна криниця. Наразі криниця має трикутну форму і одна із стінок обвалилася та заросла травою. Колись, кажуть, М. Потоцький її розкопав на глибше, ніж 10 метрів. Чи він там щось знайшов, чому вона станом на XX століття знову була закопана — невідомо [1], [2], [5].

ритуальна криниця

На західному місі гори розташований жертовник. Священна споруда предків перебуває у досить занедбаному стані — за кілька століть валуни опинилися у менш впорядкованому стані, ніж теоретично були, усе заростає травами. Правда, останнім часом на жертовнику сучасними рідновірами (язичниками) все частіше проводяться різноманітні обряди [5].

жертвник на Богиті

На частині городища, відокремленої від капища валом, розкопано три западини від будівель. На підлозі були сліди вогнищ, лежали уламки посуду 10-11 століть й кістки тварин (великої та дрібної рогатої худоби, свині). На цій же частині городища вздовж валів видно горизонтальні майданчики, що є залишками довгих наземних будинків. На їх підлозі знайдено багато гончарного посуду, ліпні миски та сковорідки 10-13 століть, кістки великої рогатої худоби і шматки глиняної обмазки стін з відбитками тину. На місці западини близько довгого будинку 2 в материковій стіні схилу викопана ниткоподібна хлібна піч [2].

Богит. Місце житла.

На північно-східному боці городища є дольмен — споруда із кількох величезних каменів, поставлених вертикально й перекритих зверху ще одним. Є здогадки, що дольмени були закладені на значних теренах Європи населенням культури лійчастого посуду, яка орієнтовно була поширена 4000-2700 років до нової ери та існувала паралельно до культури Трипілля-Кукутені на просторах від Скандинавії до Галичини. Дольмени начебто використовувалися їхніми творцями у поховальному обряді. Враховуючи це, цілком можливо, що історія Збручанського культового центру є глибшою на три тисячоліття, ніж це прийнято вважати. До речі, за повір'ям, бажання загадане при переході крізь ці «ворота світів», обов'язково збувається [2], [5].

дольмен на схилах Богита

На південь від городища за межами культового рову розкопано житло. Уздовж стіни житла залишений кам'яний материковий виступ і до нього прибудована піч-кам'янка з подом, викладеним камінням. На північному схилі городища, оточеному земляним валом, видно насипи чотирьох курганів, порослих лісом. Один з курганів частково зруйнований дорогою. У цій же частині городища виявлені два ґрунтових трупоспалення [2].

Поселення-супутники. Близько городища Богит розташовані супутні поселення.

Селище 1 знаходиться на північ від городища за земляним валом. Тут на пологому схилі налічується 13 западин від будівель, але поверхня селища частково розорена і западини на ній не збереглися. У шурфі на селищі відкрита напівземлянка з піччю-кам'янкою і черепками 10-11 століть.

Селище 2 розташоване на південь від городища в підніжжі гори. Тут у центрі рівного майданчика, оточеного височинами, виділяється велика западина діаметром 10 м і глибиною 2 м (можливо, залишки колодязя). Навколо неї ланцюжком тягнуться западини від 14 будівель. Поруч з селищем на схилі яру простежується культурний шар 12-13 століть.

Селище 3 розташоване на захід від другого, на його поверхні збереглося три западини, культурний шар 10-12 століть тягнеться на 200 м, знайдений срібний злиток.

Селище 4 в урочищі Скала знаходиться на відстані 1 км на південний схід від городища, оточене пагорбами і скелями. На ньому налічується до 80 западин.

Селище 5 виявлено на такій же відстані від городища на північний схід. Тут збереглося 16 западин. За 300 м від нього виявлено мініатюрне поселення, на якому знаходиться всього 4 западини [2].

Згідно з даними розкопок, на самому Богиті у ймовірній святині Святовита релігійне життя занепало приблизно у другій половині 13 століття. Правда, виявлені при розкопках інших святинь Медоборів (Гора Рожаниця, узгір'я Баба, Триніг, Старий Кут, Баба, Високий Камінь) знахідки дають змогу датувати останні язичницькі богослужіння в Медоборах ще навіть у 17 столітті. Це цілком може бути, якщо врахувати віддаленість галицько-подільських язичницьких святинь від основних центрів християнізації тодішніх слов'янських земель та певну релігійну толерантність в Галичині в ті давні часи, а також збереження язичницької обрядовості по селах регіону [3], [4].

Городище Богит входило в так званий Збручанський культовий центр і, цілком ймовірно, було одним із основних [2]. Принаймні, з-поміж виявлених наразі городищ. Наприклад, Михайло Козлов висловив припущення про ймовірність існування на цих землях державного утворення (із центром у Звенигороді) [3]. Правда, наразі замало археологічного матеріалу для підтвердження цієї гіпотези.

Однак залишається відкритим питання — яке саме городище було основою релігійного центру над Збручем і яка роль була у городища на горі Богит? Культ якого Бога чи Богині був головним на Богиті? Мабуть, на ці запитання дадуть відповіді наступні дослідження.

— — —

1. [Алексей Комар, Наталья Хамайко - Збручский идол: памятник эпохи романтизма? // Ruthenica X \(2011\). 166–217](#)

2. И. П. Русанова, Б. А. Тимошук Языческие святилища древних славян. — М.: Издательство «Ладога-100», 2007. — 304 с., ил., сх., таб.

3. Козлов М. Язичницький світогляд східних слов'ян: структура, еволюція, трансформація. Монографія / М.М. Козлов. - Севастополь: Видавець Кручинін Л.Ю., 2009. - 288 с.

4. Ідзьо В. С. Ранньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. — Львів: СПОЛОМ, 2004. — 288 с.

5. [Борис Явір Іскра «Збручанський культовий центр: Богит, Говда, Звенигород. Частина 1: Богит» // Живий журнал, 2012](#)